

ב"ה שיחות הרב צבי-יהודה זצ"ל לפרשת השבוע

פרשת דברים

1. "בראשית שמות ויקרא"

ספר בראשית הוא הקדמה. "שמות-ויקרא" הם ענין אחד: בנין בית ישראל, מתוך יציאת מצרים לחירות עולם, ומתן תורה, אשר מתגלה ומשתכלל בבית-המקדש. בית-המקדש ענינו: מהתורה, מהמקור האלוהי השמימי האבסולוטי, נמשכת לאדם אפשרות וחובה של עבודה כלפי שמים. תורה ועבודה. פרשיות "ויקרא-צו" הן השכלול הגמור של בנין זה: סידור הבית ומה שיש בתוכו, כלי העבודה, אנשי העבודה ובגדיהם וסדר עבודת הקרבנות — ובסוף, הנוכת המשכן בפרשת "שמיני". נבנה בית-המקדש, לבם של ישראל¹, הלב של כל העולם כולו². נבנה הבית המרכזי של ישראל, אשר השכינה חלה בתוכו³.

2. קדושת הכלל וקדושת הפרט

ומכאן לפרטים. כי הבחירה האלוהית היא בצבור. בצבור, הנמשך מאברהם אבינו עליו השלום, אליו נאמר "ואעשך לגוי גדול"⁴. "הבחרו בעמו ישראל באהבה"⁵, "אשר בחר בנו מכל העמים"⁶, ולא נאמר אשר בחר בנו מכל האנשים. "בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון"⁷.

צדיקים יחידים, יש גם אצל הגויים: חסידי אומות-העולם⁸. הענין שלנו הוא: הצבוריות, וכל אחד מאתנו הוא ניצוץ מכלל-ישראל. לכן מתוך חנוכת בית-המקדש הכלל-ישראלי, נמשך ערך אלוהי, ערך של קדושה, לכל משפחה יהודית, לכל בית יהודי, לכל מטבח יהודי, בסדרי האכילה הפרטית-האינדיבידואלית⁹.
10 ודבר ד' כולל את כל המצבים המשתנים שבעולם-הזה. את הבריאות הגופנית, את הבריאות הנפשית והפסיכופיזיולוגית, ואת חוסר הבריאות¹⁰. מתוך הכלל נמשכים הפרטים. בסיום ספר ויקרא, אחרי דברי הברית לכלל-ישראל בכל תוקפם¹¹, נספחים פרטי ההתקדשות האישיות של הנודר נדרים.

3. "במדבר" — ספר הדרך

ספר במדבר הוא ההדרכה האלוהית שברך. "ובלכתך בדרך"¹². "הדרכים הם כחזקת סכנה"¹³, וד' אינו עוזב אותנו, והוא מדרך אותנו בדרך.

4. "משנה תורה"

עכשיו אנו מגיעים אל הסיכום, אל המסקנה. אחרי כל זה ומתוך כל זה, "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל"¹⁴. לספר דברים יש שם מיוחד: "משנה תורה"¹⁵, חזרה של תורה¹⁶.

כל התכלית של הדרך הזאת היא להגיע אל "המקום אשר יבחר ד'¹⁷, לחזור אל הבית הטבעי הנורמלי שלנו. כך נאמר לאברהם אבינו: "ודור רביעי ישובו הנה"¹⁸. הגוי הגדול, הענק, הנפלא, האלוהי, צריך לשוב הנה, לקילומטרים האלה. וכשהגוי הגדול מסתדר כאן, בבית, בתור עם, בתור צבור אלוהי, יש צורך בבירורים אלוהיים מיוחדים לגבי כל סדרי החיים הצבוריים שלו.
19 לכן "משנה תורה" הוא חזרה על התורה, חזרה על ישראל ואוריינת. אותה תורה חוזרת, ומוכרחת להיות חוזרת ונשנית, עם הסידור המחודש, הצבורי, הכלל-ישראלי, בארץ. "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"¹⁹. העם הולך ומתחדש בארצו, בממלכתו, בסידורי הלאומיות והצבוריות הנורמלית שלו.

5. תורת ארץ-ישראל

אותה תורה, "תורת ד' תמימה"²⁰, מתרוממת ומשתכללת ב"משנה תורה", בתורת ארץ-ישראל. מוסבר ב"אורות התורה", שהתורה השמימית מתגלית בכל תוקפה ומילואה לאור הכניסה לארץ-ישראל²¹. מדרגת תורת ארץ-ישראל היא לעילא לעילא²².

פה התורה היא טבעית, נורמלית²³, היא שייכת לאירא דארץ-ישראל²⁴. פה הקדושה היא טבעית²⁵, הסייעתא דשמיא היא טבעית²⁶.
"אלה הדברים אשר דבר משה"²⁴, "בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת"²⁷. ומה הביאור? "פנו וסעו לכם ובאו הו האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר וכשפלה ובנגב ובחוף הים, ארץ הכנעני²⁸ והלבנוני²⁹ עד הנהר הגדל נהר פרת"³⁰.
"משנה התורה" נאמר בחרף, במדבר, אל עבר ארץ-ישראל, אל עבר הנורמליות, הגדלות, אירא דארץ-ישראל.

6. "ויהי בישרון מלך"

משה רבינו הוא שופט של כל ישראל, ותלמידו יהושע³¹ יש לו שם של מלך³². "ויהי בישרון מלך"³³, מנהיג³⁴.

אנו נפגשים עם החלק החדש הזה: הממלכת. אותה תורה, אותה ניסיות, אותה שמימיות, חוזרת ומתגלה עכשיו בהארה מיוחדת ארץ-ישראלית, ממלכתית, צבורית³⁵. היא נמשכת, מתכוונת להופיע ולסדר את החיים השמימיים לממלכתיות בתוך הארץ, הארץ הזאת, הקרקע הזאת, ארץ חיינו ומחוז חפצנו.
"משה קיבל תורה מסיני"³⁶, כל התורה כולה, שכוללת את הערך המיוחד של "משנה תורה". מכאן הממלכתיות של משה רבינו³⁷ ומכאן הצבאיות שלו.

7. מדרגות בתורה האחת

גם בתורה יש חילוקי מדרגות, ואין זה סותר את שמימיותה. למשל, הגמרא בבא בתרא מבררת מי כתב את שמונת הפסוקים האחרונים של התורה³⁸. המהר"ל³⁹ מלמד שיש סדר לניסים⁴⁰. בכל המדרגות ובכל ההבחנות, מאיר ענין אלוהי אחד. יש ענין חיוני אחד, ואין זה סותר את כל בירורי המדרגות. יש מדרגות בעצם הקדושה, בעצם הגילויים האלוהיים⁴¹. יש מדרגות בסידור הופעת הטבע הניסי, וכן בגילוי השמימי של תורה, שהיא תורה אחת, אלוהית, שמימית, חיונית, תמימה.
חלק זה נקרא "משנה תורה", וחומש ויקרא נקרא "תורת כהנים"⁴², כי הוא עוסק בסדר העבודה. הוא מסתיים בדברי קללות וברית⁴³, וזה חוזר באופן מיוחד ב"משנה תורה"⁴⁴. אומרים חז"ל שיש הבחנת מדרגות בין הקללות שב"תורת כהנים" לבין הקללות שב"משנה תורה"⁴⁵. זה נקרא כפי חז"ל "משה מפי עצמו אמר"⁴⁶.
יש מדרגות בניסים, כפלאים האלוהיים, ובתורה. "משנה תורה" ענינו הריאליות של משה רבינו, הריאליות של "מפי עצמו", הריאליות של העם הנכנס לארץ: המדינה והצבא. וכשהניסיות מתגלה בדרגותיה יש עוד יותר קידוש השם. אז היא מופיעה בכל תוקפה ונוראותה. "במקום גדולתו, ענוותנותו"⁴⁶.

כל התורה היא מן השמים, ויש בה מדרגות. ועכשיו אנו מגיעים לארץ-ישראל, לאירא דארץ-ישראל, לתורת ארץ-ישראל.

להמטרה (חזון):

1. נבואה שהוצרכה לדורות

יש קשר בין הפרשיות ובין ההפטרות. ההפטרות הן ההמשך של התורה. מדברי נביאים אשר נשארנו לנו, נשארו רק אלה אשר הוצרכו לדורות⁴⁷. נביא הוא דבר: "ונתתי דברי בפיו"⁴⁸. ההגדרה היסודית היא: "נבואה שהוצרכה לדורות, נכתבה"⁴⁹.

אומרים חז"ל: "אלמלא חטאו ישראל, לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה, וספר יהושע בלבד"⁴⁹. הנבואה מופיעה לצרכי הדורות⁵⁰. אומרים חז"ל שאם לא היו הדורות צריכים לכך, יכול להיות שלא היו מופיעים הנביאים⁵¹.

צרכי הדורות הם שגרמו שיופיעו נביאים, ונבואה שנכתבה זה מפני שנצרכה לדורות, להמשך הדורות בישראל, לדורותינו.

2. שבת חזון

יש מדרגות בדבר ד' המגיע אל הנביאים, ובחזון ישעיהו מתגלה במיוחד שלמות הנבואה. כמו ש"תורת ד' תמימה"⁶⁰, גם נבואת ד' תמימה. פרק זה הוא הכלל הגדול, המקיף את כל דורות נצח ישראל עד "ציון במשפט תפדה"⁷. ומכלל זה נמשכים פרטים, כמו שפרשת "משפטים" היא התפרטות של פרשת "יתרו". משבת חזון נמשכת שבת נחמו, שתייהן ענין אחד, מתוך מקור אחד.
5 האחרות האלוהית הזאת מתגלה במיוחד באחרית הימים. אז כל הנביאים יופיעו בשכלול גדול במקוריותם הכללית והמאוחדת⁸. תוקפה של תורה יתגלה יותר ויותר באחרית הימים, ועל-ידי כך שמתוכננו ובתוכננו יתגלה יותר ויותר קידוש השם הזה, יופיע יותר ויותר "כי פדה ד' את יעקב"⁹.

3. "ציון במשפט תפדה"

"ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה"⁷. זאת האמת לאמיתה. איננו זקוקים לאמריקה. היא זקוקה לנו ואין אנו זקוקים לה. אנו צריכים לעסוק בענינים שלנו בתוקפה של תורה. "ד' עז לעמו יתן"¹⁰, "ואין עז אלא תורה"¹¹, "ואין עצה אלא תורה"¹². גבורת ישראל וכח ישראל בסידור הפוליטיקה והמדיניות שלו, יתגלו מתוך תוקפה של תורה, מתוך קידוש השם של תורה בארץ, בישוב הארץ.
5 בין ב"קש"ת [=אשר בגולן] בין בכל מקום. ונהיה בטוחים ומבטוחים שיד צבאות עמנו משגב לנו, אלהי יעקב סלה"¹³.

מסכת ישנה חדשה

כולנו השתכללנו שכלל גדול וקיבלנו מסכתא חדשה. "אלה" — זהו חידוש אלוהי חדש וישן. החדש הוא ישן, עתיק וקדוש. קיבלנו את התורה מחדש. "הואיל משה באר את התורה הזאת"²⁵. המסכת החדשה היא חזרה וביאור של התורה. מתוך יציאתנו מן המדבר, אנתנו מתחילים להתקרב אל התכלית האמיתית, שלמות התורה והמצוות, ושלמות כלל-ישראל — שלמות חינוכיתנו בציון בית חיינו. קודם-כל מבאר משה רבינו את כל מה שעברנו ואחר-כך הוא מחדש את כל ענין ישראל ואורייתא, מתוך האור החדש שעל ציון²⁶. הוא מבאר את החילוק בגישה לישראל ואורייתא בין מצב של מחשכי הדרך לבין מצב האור, במקום האור, בארץ האור.

התחדשות הנשמה בארץ-ישראל

10 בארץ-ישראל זוכים אנו להתחדשות נשמתית. כאן, באויר הבריאה שלנו, בבית חיינו, מופיע עיקר חיינו, עיקר מציאותנו. עיקר נורמליותנו — נשמתנו הצבורית הכלל-ישראלית. יש בענין זה קביעת עובדה חשובה על-ידי בעל ה"חסד לאברהם", אחד מגדולי קדושי ישראל: כשיהודי בא בפעם הראשונה לארץ — הוא מקבל נשמה חדשה. באופן שטחי נדמה שזה אותו היהודי. זו טעות! נשמה חדשה באה לתוך האטמוספירה שלנו, לתוך האויר החדש שלנו, כלילה הראשון²⁷. וכך הסדר כלילה הראשון לעלותו ארצה: כשהוא הולך לישון הוא מפקיד רוחו ("בידך אפקיד רוחי"²⁸). במשך שעות אלו, חינוכיתנו מעוכבת מלהתגלות כלפי חוץ. כשהוא מתעורר, אין הוא אותו היהודי, אלא יהודי חדש. התחדשה חינוכיתו באויר הנורמלי והבריאה שלנו, באויר המקורי שלנו, באויר דארץ-ישראל. ה"חסד

20 לאברהם" כותב שהיהודי המגיע ארצה מקבל נשמה חדשה במשך הלילה הראשון, בין שהוא יודע זאת בין שאינו יודע, בין שמרגיש בכך בין שאינו מרגיש. עובדה זו אינה כל-כך רחוקה מהבנה. אדם מישראל שנושם מאויר ארץ-ישראל, מיד נעשה שייך למציאות אחרת. כי החינוכית הבריאה של כלל-ישראל, במובנה האמיתי, מקומה כאן, בבית חיינו. וכל אחד מישראל הוא חלק מכלל-ישראל, ב"נשמת חיים" שנופחה באפיו²⁹. לכן אפשר להבין את הידיעה המדעית-הרוחנית הזאת שנמסרה לנו על-ידי אחד מגדולי וקדושי ישראל — שחינוכיתו של אדם העולה ארצה מתחדשת כאן³⁰.

"באו ורשו"

אחרי יציאתנו מן המדבר ולקראת כניסתנו פנימה, אנחנו כבר יכולים להבין ולקלוט את התורה. "הואיל משה באר את התורה הזאת"²⁵, משה רבינו מתחיל להסביר את התורה במובנה האמיתי. אנחנו מתכוננים לשמוע איך מתבארת התורה בהתקרבנותנו אל האויר הבריאה שלנו. אנחנו מחכים לשמוע ממה רבינו דברי תורה. הרי נאמר: "הואיל משה באר את התורה הזאת". ומה הם דברי התורה שאנו שומעים? "ד' אלהינו דָּבַר אלינו בחרב לאמר רב לכם שִׁבְת בְּהָר הַזֶּה. פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם הָאֵלֶּה, זוּ הַתּוֹרָה! "בְּאוֹ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ"³⁰! "עלה רש"י! זו התורה המתבארת!!

מצות ישוב הארץ

10 ידוע שהרמב"ן קובע הגדרה הלכתית יסודית, שישב הארץ וכיבוש הארץ הן מצוות דאורייתא לדורות. הוא מביא לכך כמה פסוקים ומקורות ובתוכם גם את הפסוק "עלה רש"י"⁴⁰. הרמב"ן מדגיש שזה ציווי, מצוה מדאורייתא לכבוש ולרשת את הארץ. לעומת זאת, הונחה ב"עלה רש"י" היא מרידה נגד ד'י⁴¹. "ובשלח ד' אתכם מקדש ברנע לאמר: עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם, ותמרו את פי ד' אלהיכם, ולא האמנתם לו, ולא שמעתם בקלוי"⁴². במה "לא שמעתם בקלוי"? בכיבוש הארץ וכיבושתה. ירושת הארץ היא מצוה, וההיפך — מרידה.

תורה בארץ

אם-כן, משה רבינו מתחיל "לבאר את התורה הזאת". קודם-כל מתברר ש"אין תורה כתורת ארץ ישראל"³⁵. כי אין תורה אלא בעם ישראל, וכל שלמות עם ישראל היוצא ממצרים "לחירות עולם"⁴³ — "חירותה של תורה"⁴⁴ — היא רק 10 בארץ-ישראל. לכן ביאור התורה הזאת שניתנה אלינו בחרב הוא: "עלו רשו". "ד' אלהינו דָּבַר אלינו בחרב לאמר: ... באו ורשו את הארץ"⁴⁵.

1 ומתוך כך, "משנה תורה". פרשה מיוחדת: תורה של ארץ ישראל. במדרש רבה: אין תורה כתורת ארץ ישראל. בחז"ל זה לא הפקר, ושמתם את דברי — אף לאחר שאתם גולים היו מצויינים במצוות, כדי, שכשתחזרו לארץ לא יהיו חדשים בעיניכם (ספרי דברים יא, יז). עיקר תורה ומצוות בשלמות החיים, בבריאות החיים.

צריך לזכור שהמדבר זה רק דרך, הכנה לארץ ישראל. ומכאן: "אלה הדברים... ה' אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר: רב לכם שבת בהר הזה, פנו וסעו לכם ובואו הר האמורי" וכו'. ברמב"ן, אביהם של ישראל: המצוה לכבוש את ארץ ישראל קיימת בכל הדורות.

10 בשרשים של הרמב"ם לספר המצוות, שרש רביעי: אין למנות מצוות הכוללות כל המצוות כולן. מכאן מחלוקת, אם למנות אמונה במנין המצוות.

בזכות שתירש תשב. זו זכות, זכות המצוה. ישיבת הארץ היא תולדה מהמצוה הכללית של כבוש ארץ ישראל, שקיימת בכל הדורות. דברים ברורים בהלכה: שקולה ישיבת ארץ ישראל ככל המצוות שבתורה. עיקר המצוות הן לכלל ישראל, לכן המצוה הזו שקולה ככל התורה.

זה מובן הפרשה של היום. "בואו ורשו את הארץ", ועכוב, משום שלא שמעתם. זוהי יותר ממצוה פרטית, היא כוללת את כל ישראל. בתשובות הריב"ש.

20 זוהי משמעות כוללת של כל התורה כולה ומתוך כך התפרטות — והיה 10 עקב תשמעות.

וכן פרשת שמע — קבלת עול מלכות שמים, כללית, ומתוך כך "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי".

דברים, ואתחנן, ומתוך כך פרשת והיה עקב תשמעו ופרשת והיה אם שמוע. וכדברי המשנה בברכות. עיקר כל המצוות באמת דוקא בארץ ישראל. המצוות תלויות בארץ, אבל לא להפך. כל המצוות כולן מתוך המשמעת הכוללת של כבוש הארץ.

10 ארץ הנהיה בלשון חזק פה רש"י

התחדשות ישראל ואורייתא

ואם נכון הדבר שאצל כל יהודי פרטי מתחדשת נשמתו בכואו לארץ, על-אחת-כמה-זוכמה נכון הדבר לגבי הצבור כולו, לגבי כלל-ישראל³¹. קל להבין

שבמקום הבריאות המקורית שלנו, יש התחדשות מציאות, התחדשות חיים, ומתוך-כך התחדשות התורה כולה. לכן "הואיל משה באר את התורה הזאת"²⁵ — משה מבאר את המציאות הבריאה החדשה של ישראל ואורייתא.

עם התחדשות נשמת ישראל כניסתם לארץ, מתחדשת ומתבארת כל התורה כולה. משה רבינו מתחיל לבאר את המצב הפסיכופיזיולוגי החדש הכלל-ישראלי, ומתוך-כך מבאר את התחדשות התורה, שכן ישראל ואורייתא הם דבר אחד: גוף ישראל ונשמת ישראל. אנו יוצאים מן המדבר, כננסים פנימה 10 פסיעה אחר פסיעה, ומתחילים להתרגל לנשום את אוירא דארץ-ישראל, אויר הבריאות³², אויר המקוריות. אין זה כל-כך פשוט. זו התחדשות נשמה, ולא רק של האדם הבודד, אלא של כל השישים ריבוא מישראל. לכן, "הואיל משה באר", משה סוקר את העבר, את כל הגלגולים ואת כל הצרות שעברנו מתוך שימת לב למה שנעשה אנתנו עכשיו, ועל-ידי זה מתבארת ומתבררת כל התורה מחדש. לכן חומש דברים נקרא "משנה תורה"³³, חזרה על התורה, ביאור חדש של התורה.

תורת ארץ-ישראל

10 ב"אורות התורה" יש פרק מיוחד על ההבנתה בין תורת ארץ-ישראל לבין תורת חוץ לארץ³⁴. המסתמך על מאמר חז"ל: "אין תורה כתורת ארץ ישראל"³⁵, ועוד מאמרים רבים. אין זו מליצה בעלמא. יסוד הענין הוא שהתורה היא חיים³⁶, חינוכית. האם היהודי הפרטי או הצבורי יכול להיות במצב דומה של חינוכית בהיותו באויר ירושלים, פתח-תקה או עין-חרוד — או בהיותו בכרוקלין או בויליאמסבורג? חס ושלום! אין זה אותו אויר ואין זו אותה מציאות. דבר זה מוזכר בהרבה דברי חז"ל בגמרא ובמדרשים: אין זו אותה תורה ואין אלו אותן מצוות. אויר ארץ-ישראל הוא יצירה אלוהית, וממנו נפח רבוננו-של-עולם את נשמת חיינו. כאן מקום בריאותו היסודית של שכלנו וכל הרוחניות שלנו, ודבר

10 זה לא ניתן להשתנות. לא נוכל לרמות את עצמנו, לא את הטבע ולא את רבוננו-של-עולם: אי-אפשר לקיים את אותה התורה ואותן המצוות של ארץ-ישראל באויר הקודש ובאויר הטמא של אדמה שטמאה³⁷.